

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА 2019

Policy Brief No. 86, юни 2019 г.¹

Конкурентоспособност: Профил и общ преглед на макроикономиката

Според Годишника на световната конкурентоспособност, публикуван от Института за развитие на управлението (IMD, Швейцария), през 2019 г. България се **нарежда на 48-о място сред 63 икономики, което е малък напредък спрямо 2018 г., но оставя страната значително по-назад в сравнение с предкризисното постижение от 2009 г. (38-о място)** (фигура 1). Центърът за изследване на демокрацията е българският партньор на IMD. Въпреки че е една от последните държави в класацията, България все пак се нарежда по-напред от други икономики в Югоизточна Европа като Румъния (49-о място), Словакия (53-то място), Гърция (58-о място), Украйна (54-то място) и Хърватия (60-о място).

Десетте най-конкурентоспособни икономики според Годишника имат сходни характеристики. Осем от тях са включени и в топ 10 на класацията за институционална структура, а седем от тях имат най-благоприятно за бизнеса законодателство. Всички водещи позиции са заети от икономики с висококачествена инфраструктура.

ОСНОВНИ ИЗВОДИ

- България се нарежда на 48-о място в Годишника на световната конкурентоспособност за 2019 г. – малко подобрене от изминалата година.
- **Необходимо е да бъдат подновени структурните реформи в държавата**, за да се подобри икономическият растеж и конкурентоспособността. Текущият растеж все още е твърде зависим от динамиката на европейския пазар и ЕС фондовете.
- **Образователната система в България, особено в областта на мениджмънта, не успява да отговори на нуждите на бизнеса и да осигури достатъчно квалифицирани кадри.** Това ще бъде основна пречка в следващите години според оценка на OECD PISA.
- **Данъчната система задълбочава проблемите, свързани с бедността и социалното неравенство**, като в същото време продължава да поддържа ниско качеството на **инфраструктурата**, здравеопазването и образованието. Това допринася и за **неформалната икономика**.
- **Реформите в енергетиката трябва да бъдат засилени и разширени.** Постоянната намеса на правителството в регулирането, производството и преноса на електроенергия остава основна пречка за производителите.

¹ Центърът за изследване на демокрацията благодари на г-н Джулиен Трехе за изготвянето на тази публикация. Отговорността за грешки и пропуски остава в организацията.

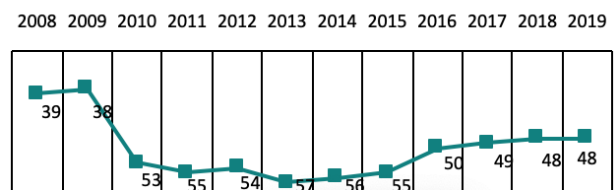
Сингапур и Хонг Конг заемат първо и второ място, благодарение на високата ефективност на правителствата им. През 2019 г. двете държави изместиха САЩ (3-то място) и Швейцария (4-то място). **Най-конкурентоспособната икономика в Европейския съюз е Нидерландия на 6-то място.** Тя бележи спад от 2 нива спрямо миналогодишното издание на класация (4-то място), и изостава след Швейцария и Обединените арабски емирства, които заемат съответно 4-то и 5-о място. Въпреки това, международният опит и владенето на езици от населението, заедно с високия стандарт на основно и висше образование, поставят Нидерландия в добра позиция относно нейната конкурентоспособност в световен мащаб. Това трябва да служи за пример на другите страни от ЕС, особено предвид зависимостта на континента от износа и забавящото се икономическо представяне в последните десет години. Сред държавите от Централна и Източна Европа, Литва се нарежда най-високо – на 29-о място, следвана от Чехия (33-то място), Естония (35-о място), Словения (37-о място) и Полша (38-о място). Литва заема това място в класацията благодарение на високото си представяне по критериите международна търговия и мениджмънт практики (9-о място и в двете категории), което я прави особено добър пример за България, която заема едва 36-о място в първата категория и 55-о място – във втората.

Нещо повече, в последните години Чехия се ползва от стабилна макроикономическа среда и устойчив растеж в банковите и финансовите услуги. Доброто представяне на Чехия в класацията също подчертава значението на инфраструктурата, както се вижда от високите рейтинги на страната по

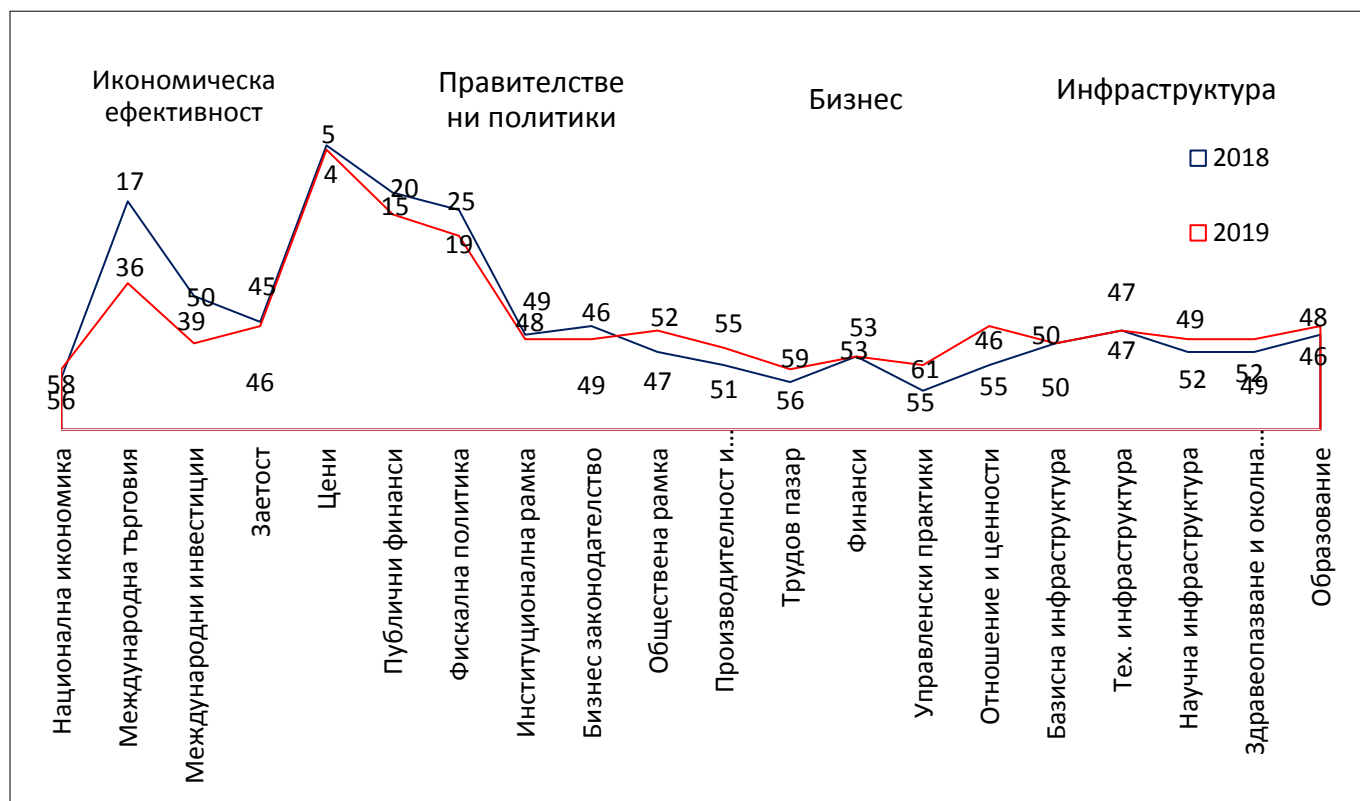
отношение на достъпа до здравеопазване и основно образование.

Хърватия (60-о място), друга държава от Югоизточна Европа, оценена в Годишника на световната конкурентоспособност на IMD, предлага по-различна гледна точка за сравнение с представянето на България в регионален аспект. И двете държави се радват на сравнително високи нива на преки инвестиции (като процент от БВП), ниска инфлация и конкурентни цени, които позволяват на страните да участват все по-активно в международната търговия. Въпреки тези прилики, има и няколко важни разлики между двете държави. В България нивата на производителност се повишават в резултат от сравнително ниските данъци, благоприятни за икономическия растеж, както и в резултат от постоянното подобрене на инфраструктурата. От друга страна, правителството на Хърватия се бави с провеждането на съдебните и икономическите реформи, особено тези, свързани с фискалната политика и декларирането на имущество. Въпреки че България също има проблеми с върховенството на закона, най-вече свързани с корупция, тя значително е намалила зависимостта на търговския си оборот от бавните и неефикасни съдебни процедури.

Фигура 1: Обща класация на България 2008-2019 г.

Източник: IMD, Годишник на световната конкурентоспособност, 2019.

Фигура 2. Конкурентоспособност в България 2017-2018

Източник: IMD, Годишник на световната конкурентоспособност, 2019.

България заема 28-о място за втора поредна година сред 34-те държави с население под 20 млн. **Страната се класира на 14-то място сред 30-те държави с БВП на глава от населението под 20 000 щатски долара** – едно място по-напред от изминалата година, което я поставя по-близо до представянето ѝ от 2009 г., когато бе на 13-то място сред 29 държави в същата класация. Също така, **България заема 33-то място сред 40-те икономики в региона на Европа, Близкия изток и Африка.**

Общата конкурентоспособност на България (фигура 2) показва, че въпреки малките подобрения в икономическото представяне на страната, все още има значителни дългосрочни проблеми, свързани с ефикасността на правителството

и бизнеса, както и с осигуряването на инфраструктура.

Общото представяне на България по отношение конкурентоспособността се повишава постоянно от 2013 г. насам. Въпреки растежа от 3,8% в българската икономика през 2017 г., дължащ се отчасти на силното вътрешно търсене, са необходими повече усилия, за да се подобри трайно бизнес средата и нейната конкурентоспособност. Освен това, **структурните реформи трябва да бъдат подновени**, ако страната иска да надмине текущите нива на растеж и да увеличи перспективите си за конвергенция. Възможността за конвергенция остава една от най-ниските сред новите страни – членки на ЕС, като БВП на глава от населението в България (коригиран спрямо паритета на

покупателната способност) е 49%, което е по-ниска стойност от средната за ЕС².

Според доклад на Европейската банка за възстановяване и развитие за периода 2018-2019³, бюрократичните процеси остават една от основните пречки за правенето на бизнес, докато достъпът до квалифицирана работна ръка е нарастващо предизвикателство. Усилията на правителството трябва да бъдат насочени към постоянна реформа и дигитализация на бизнес средата, задържане на квалифицирани служители и подобряване уменията на наличната работна сила.

Въпреки че подобрената глобална икономическа среда подпомага икономическия растеж на страната, продължаващата зависимост на българската икономика от ограничената конкурентоспособност на разходите я прави уязвима в отношенията ѝ с основните търговски партньори в ЕС и в Турция.

Общият размер на частните преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ) в България между 2009-2017 г. достига 19 млрд. щатски долара⁴, а одобрените

европейски средства между 2014-2020 г. са в размер на над 11 млрд. щатски долара⁵.

Вътрешното търсене бе определено като основния двигател на растеж в България през 2017-2018 г. и се очаква да продължи да подпомага икономиката и през 2019 и 2020 г. Европейските инвестиционни фондове дадоха тласък както на частните, така и на публичните инвестиции. Въпреки това има показатели, че програмите за безвъзмездна помощ изместват частните инвестиции и в някои случаи водят до „кухи ангажименти“ в частния сектор, които се отчитат, но не се разходват (напр. чрез изкуствено завишаване стойностите на европейските проекти). В същото време, подобреното усвояване на средства по оперативните програми, финансирани от ЕС за периода 2014-2020 г., ще се отрази в увеличен приток на средства от ЕС и в нарастващ годишен излишък в капиталовата сметка като дял от БВП. Това, от своя страна, ще допринесе за изграждането на конкурентоспособна среда, привлекателна за инвеститорите, тъй като субсидиите по оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ подпомагат предимно малките и средни предприятия и техните инвестиции в машини, иновация и енергийна ефективност⁶.

Ефективното предоставяне на инфраструктура, като качествено образование и достъп до здравеопазване, все още представляват сериозно

² Eurostat (2018). National Accounts (including GDP) database. Brussels: Eurostat.

<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00114&plugin=1>

³ EBRD (2018). *Transition Report 2018-2019: Work in Transition*. London: EBRD.

<https://www.ebrd.com/cs/Satellite?c=Content&cid=1395277901932&d=&pagename=EBRD%2FContent%2FDownloadDocument>

⁴ World Bank (2017). *World Development Indicators*. Washington, D.C.: The World Bank.

<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>

⁵ European Commission (2016). *European Structural and Investment Funds, Bulgaria Country Factsheet*. Brussels: European Commission.

https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/what/investment-policy/esif-country-factsheet/esi_funds_country_factsheet_bg_en.pdf

⁶ European Commission (2018). *Country Report Bulgaria 2018*. Brussels: European Commission.

<https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2018-european-semester-country-report-bulgaria-en.pdf#page34>

предизвикателство за българската икономика. Ниското качество на образованието остава един от най-големите проблеми според данни на OECD PISA⁷. Годишникът на световната конкурентоспособност оценява образователната система, финансовата грамотност сред възрастните и образованието по мениджмънт в България с най-нисък брой точки. В следствие на тези фактори нуждите на бизнеса остават непокрити. Достъпът до квалифицирани кадри нараства като проблем за конкурентоспособността и производителността на българските фирми.

Към проблемите на пазара на труда следва да се добави и скритата икономика. Липсата на възможности за реализация на нископлатените работници и загубите на стойност между 50% и 70% при формализирането на доходите, често подтиква фирмите да останат в сивия сектор⁸. Данъчната система и ниските нива на удовлетвореност от инфраструктурата стимулират гражданите да избягват да плащат данъци, което от своя страна възпрепятства конкурентоспособността на българската икономика.

България се представя сравнително добре в определени аспекти на съдебния капацитет и публичната комуникация, но все още изостава във възприятието за контрол върху корупцията и независимостта на съдебната власт, както и в степента на разрешаване на съдебните дела. Оценките на Световната банка и

Международния валутен фонд (IMF)⁹ показват, че България не се представя добре в сравнение с други страни в сферите на обществените поръчки и управлението на държавните предприятия, като второто представлява ключов компонент в процеса по присъединяване към Европейския валутен механизъм II (ERM II). Укрепването на управленските и институционални реформи могат да създадат стимул за основните двигатели на растеж, като производителността, инвестициите и работната ръка. Това важи особено за енергийния сектор.

Реформите в енергийния сектор продължиха и през 2018 и 2019 г. с разширяването на Българската независима енергийна борса за търговия в рамките на деня (IBEX) и укрепването на авторитета на енергийния регулатор. Въпреки това, упоритата намеса на правителството в регулирането, производството и преноса на електроенергия¹⁰ възпрепятства развитието на ценова конкуренция и представлява основна пречка за производителите. В тази връзка, засилването на темповете на реформите по либерализация на енергийния сектор е особено важно за подобряването на конкурентоспособността на страната.

⁷ OECD (2016). *PISA 2015, Student Results by Country: Bulgaria*.

<http://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=BGR&treshold=10&topic=PI>

⁸ EBRD & World Bank (2017). *Business Environment and Enterprise Performance Survey (BEEPS V)*. <https://ebrd-beeps.com/reports/beeps-v/bulgaria/>

⁹ IMF (2019). IMF Country Report No. 19/84: Selected Issues in Bulgaria. Washington, D.C.: IMF <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/CR/2019/1BG/REA2019002.ashx>

¹⁰ Balkan Green Energy News (2019). 'Bulgaria: The drive for full liberalisation of the energy market and the upcoming change'. <https://balkangreenenergynews.com/bulgaria-the-drive-for-full-liberalization-of-the-energy-market-and-the-upcoming-changes/>

Предизвикателства и препоръки

Центърът за изследване на демокрацията идентифицира следните пет ключови предизвикателства, които възпрепятстват конкурентоспособността на българската икономика:

- Увеличаване подкрепата на съдебната система и контрола върху корупцията спрямо икономическите институции.
- Полагане на допълнителни усилия за ограничаване на неформалната икономика.
- Повишаване бързината по структурните реформи за присъединяване към ERM II и банковия съюз.
- Насочване на повече действия за реформиране на енергийния сектор.
- Предоставяне на достъп до квалифицирана работна ръка.

Действията за превъзможване на тези предизвикателства имат потенциала да подобрят значително профила на конкурентоспособността на българската икономика, ефикасността на публичната администрация, образованието, енергийната сигурност и да подпомогнат за справянето с корупцията в частния и публичния сектор. Това изисква постоянни колективни усилия и споделена визия сред представителите на правителството, неправителствените организации и бизнеса в следващото десетилетие.